

Bizancjum w V–XI w.: od potęgi przez kryzys po odbudowę znaczenia

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *Historia sekretna*, tłum. A. Konarek, ks. XVIII.
- Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, ks. I, rozdz. 6, tłum. P.Ł. Grotowski.
- Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, tłum. P.Ł. Grotowski, ks. I, rozdz. 15.
- Źródło: Homer, *Odyseja*, ks. II, w. 45–49, tłum. J. Parandowski.
- Źródło: P.Ł. Grotowski, przypis 10 do: Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, przełożył, wstępem, objaśnieniami i komentarzem opatrzył P.Ł. Grotowski, Warszawa 2006, s. 82.
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Niezgody emigracji naszej*, 1833.
- .

- Źródło: Sławomir Kalembka, *Towarzystwo Demokratyczne Polskie w latach 1832–1846*, Toruń 1966.
- Źródło: *Europa i świat w epoce restauracji, romantyzmu i rewolucji, 1815-1849*, t. 2, red. J. Zajewski, Warszawa 1991, s. 84.
- Źródło: W. Lewandowski, W. Łukasiewicz, *Akt tułaczów polskich, będących we Francji, 1831-1846*, s. 136.

Bizancjum w V–XI w.: od potęgi przez kryzys po odbudowę znaczenia

Wyobrażenie bitwy pod Anchialos (917 r.), jednej z największych klęsk Bizancjum w wojnie z Bułgarami. Ilustracja z madryckiego rękopisu (XII w.) kroniki Jana Skylitzesa. Obecnie rękopis znajduje się w Hiszpańskiej Bibliotece Narodowej w Madrycie.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W dziejach Bizancjum, między V a XI w., można wydzielić trzy okresy. W VI w., pod rządami najwybitniejszego z cesarzy Justyniana Wielkiego, przeżywało apogeum swojego znaczenia. Niestety wiek następny przyniósł kryzys spowodowany najezdami Persów, Arabów i Bułgarów. W tym okresie Konstantynopol kilka razy był oblegany, ale za każdym razem się obronił. W VIII w. w cesarstwie wybuchł zajadły spór o charakterze religijnym, dotyczący sprawy kultu obrazów. Po jego zakończeniu Bizancjum rozpoczęło mozolny proces odbudowywania mocarstwowej pozycji na arenie międzypaństwowej. Jego zwieńczenie nastąpiło za panowania Bazylego II (976–1025).

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

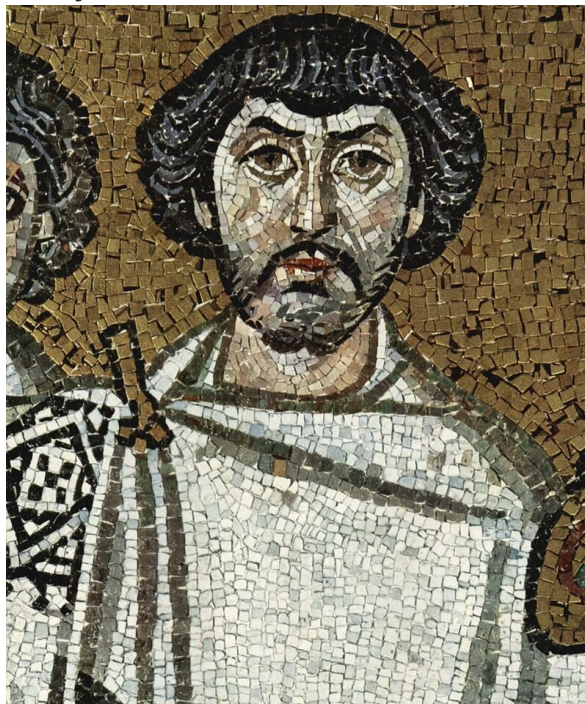
- Scharakteryzujesz relacje między Bizancjum a sąsiadami między V a XI w.
- Wyjaśnisz, dlaczego pewien cesarz zakazał kultu obrazów.
- Opiszysz politykę Bizancjum wobec tych, którzy według pewnego historyka z VI w. „stale chodzili pokryci brudem”.

Przeczytaj

Czasy wielkości: Justynian

Cesarstwo Wschodnie wyszło z okresu [wielkiej wędrówki ludów](#) obronną ręką: nie udało mu się wprawdzie uniknąć strat terytorialnych na Bałkanach, ale większość ziem pozostała nietknięta, a władza cesarska niezagrożona. W wiek VI weszło jako państwo osłabione, ale szybko rozpoczęło proces odbudowywania pozycji w basenie Morza Śródziemnego. Przyczynił się do tego Justynian Wielki (527–565), pod którego panowaniem Bizancjum przeżywało najlepszy okres w swojej historii. Władca ten podjął się zadania odbudowania Imperium Romanum w kształcie sprzed 476 r. i cel swój w dużym stopniu osiągnął. Udało mu się odzyskać Afrykę Północną, likwidując królestwo [Wandalów](#). Po trwających kilkadziesiąt lat walkach opanował także Italię, co zakończyło się eksterminacją [Ostrogotów](#). Wreszcie w ostatnim okresie rządów wyprawił się na Półwysep Iberyjski i zajął południową jego część. Morze Śródziemne ponownie stało się jeziorem Rzymian.

Pozycja Bizancjum uległa osłabieniu w połowie VI wieku. W latach 541–542 państwo opanowała zaraza dżumy, nazywana „zarazą Justyniana” bądź „dżumą Justyniana”. Prawdopodobnie do Bizancjum choroba przywędrowała z Egiptu, a następnie rozpowszechniła się po całym kraju. Szacuje się, że z jej powodu zmarła jedna czwarta mieszkańców wschodniego wybrzeża Morza Śródziemnego, a epidemia zebrała najkrwawsze żniwo w stolicy państwa – Konstantynopolu, wpływając w pewien sposób na zmniejszenie znaczenia Bizancjum.

Wizerunek dworzanina cesarza Justyniana; niektórzy historycy sądzą, że przedstawia Belizariusza (ok. 505–565), jednego z najwybitniejszych wodzów epoki. To on był odpowiedzialny za sukcesy w wojnie z Wandalami i doprowadził do przyłączenia Afryki do cesarstwa (534 r.). Stał także na czele wojsk wysłanych w celu

przyłączenia Italii, gdzie zdobył Rzym i Rawennę, ale podbój dokończył inny z zaufanych Justyniana, Narses. Dokonania wojenne Belizariusza opisał Prokopiusz z Cezarei, najbardziej znany bizantyjski historyk, który był m.in. sekretarzem wybitnego wodza i osobiście uczestniczył w walkach. Mozaika w bazylice św. Witalisa w Rawennie.

W jakiej technice został stworzony ten wizerunek?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Kryzys VII w.

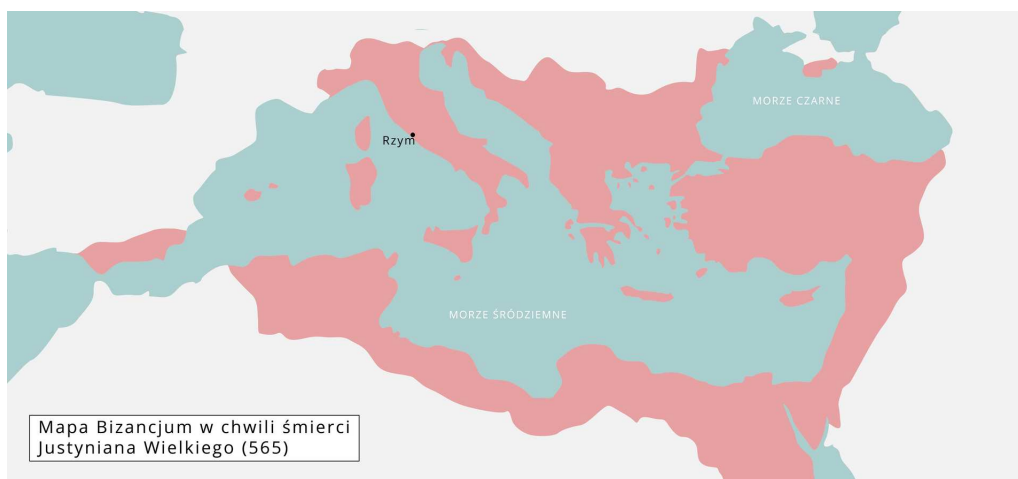
Zaraz po śmierci Justyniana Wielkiego Italia została zaatakowana przez **Longobardów**, co doprowadziło do utraty większości zdobyczy: w rękach Bizantyjczyków pozostało południe Italii, egzarchat Rawenny oraz wyspy na morzu (utracone w wyniku najazdu arabskiego). Wiek VII okazał się dla Bizancjum katastrofalny. W 610 r. władzę przejął cesarz Herakliusz (panował do 641 r.), który w 632 r. przyjął tytuł *basileusa*; ten grecki odpowiednik łacińskiego tytułu *cesar* miał służyć podkreśleniu związku Bizancjum z rodzimą, a więc grecką, tradycją. Jego panowanie kończy okres wschodniego cesarstwa rzymskiego i jest początkiem czasów cesarstwa bizantyjskiego. Herakliusz w latach 621–628 prowadził wyniszczającą wojnę z perskim imperium **Sasanidów**, ostatecznie zakończoną bez utraty ziem, ale i bez zdobyczy. Na zmagania militarne z Persją nałożył się atak **Awarów** w 626 roku – po raz pierwszy w historii wojska barbarzyńskie (sprzymierzone z siłami Sasanidów) odważyły się zaatakować stolicę państwa bizantyjskiego. Cesarstwo musiało również odierać zagrożenie ze strony Słowian Południowych. Lata 30. VII w. oraz schyłek panowania cesarza Herakliusza przyniosły ciężkie walki z nowym wrogiem: Arabami, którzy po śmierci Mahometa rozpoczęli ekspansję na tereny Afryki i Azji. Sytuację utrudniał fakt, że tereny Syrii i Egiptu zamieszkiwali zwolennicy **monofizytyzmu**, potępionego przez sobór chalcedoński i zwalczanego przez władze Bizancjum, którzy nie stawiali oporu Arabom. A to wpływało na zachwianie jedności państwa. Zmagania wojsk bizantyjskich z Arabami trwały z przerwami do połowy VIII w. i zakończyły się utratą Syrii, a następnie Egiptu. Zagrożony był nawet sam Konstantynopol – oblegany w latach 674–678, a następnie w latach 717–718 (Bizantyjczycy skutecznie bronili się, wykorzystując nową broń, tzw. **ogień grecki**).

Z wojen tych Bizancjum wyszło osłabione; szczególnie dotkliwa była utrata Egiptu, spichlerza państwa, oraz posiadłości na Wschodzie (m.in. Syrii i Palestyny). Udało się jednak utrzymać większość Azji Mniejszej. W dodatku na północy pojawił się kolejny wróg, **Protobułgarzy**. Ten koczowniczy lud pierwszych najazdów na terytoria Bizancjum dokonał już na początku VI wieku, wdzierając się na bałkańskie posiadłości Bizancjum i zadając cesarstwu dotkliwe klęski, a w kolejnych dwóch wiekach regularnie podejmował łupieżcze wyprawy. Po przybyciu na Półwysep Bałkański Protobułgarzy podbili miejscową ludność słowiańską i utworzyli państwo zagrażające Bizancjum. Bułgarzy pozostali aż do 1018 r. stałym zagrożeniem dla cesarstwa.

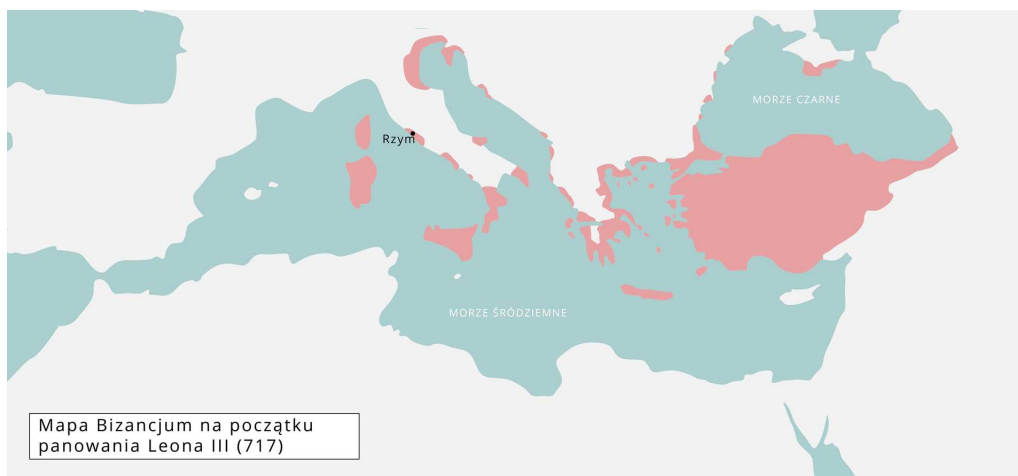

Przyjrzyj się kolejnym ilustracjom, a następnie scharakteryzuj zmiany terytorialne Bizancjum i powiąż je z działalnością wybranych cesarzy bizantyjskich.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Bigdaddy1204, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Mix321, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Bigdaddy1204, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

W wyniku podbojów i rozbudowy państwa, obok uregulowania kwestii prawnej, wprowadzono nową organizację militarną państwa. Rosnące zagrożenie, przede wszystkim ze strony Słowian i Arabów, doprowadziło do wprowadzenia w Bizancjum nowego podziału administracyjnego za czasów następców Herakliusza. Zamiast dawnego podziału na

provincje wprowadzono **temy**, czyli okręgi administracyjno-wojskowe. Na ich czele stał strateg (*strategos*), mianowany bezpośrednio przez cesarza i mu podlegający. Strateg łączył w swych rękach władzę cywilną i wojskową: z jednej strony dowodził lokalnym wojskiem, z drugiej do jego obowiązków należał również nadzór nad administracją, wymiarem sprawiedliwości i kwestiami finansowymi. W miarę rozwoju państwa liczba tem uległa zwiększeniu – mniejszy teren był po prostu łatwiejszy do zarządzania i kontrolowania. W XI w. w granicach Bizancjum znajdowało się 31 tem.

Cesarstwo Bizantyńskie w 717 r. (podział administracyjny). Które tereny cesarstwa były narażona na najazdy?
 Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie Hoodinski., Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Obrazoburstwo

Kłęski spadające na Bizancjum w VIII w. stały się jednym z powodów wprowadzenia zakazu kultu obrazów Chrystusa, Marii Panny i świętych. Ruch ten nazywano **ikonoklazmem** (czyli obrazoburstwem, od *eikon* – obraz i *klasis* – złamanie). Cesarz Leon III (717–741), który widział obłędzenie Konstantynopola, interpretował je i inne niepowodzenia jako karę boską. Powodem gniewu Boga miało być bałwochwalcze w pojęciu cesarza oddawanie czci obrazom. Zaczęto więc je niszczyć; obrońców takiej formy kultu wtrącano do więzień albo wypędzano, wiele osób skazano też na śmierć. Doprowadziło to do trwającego ponad wiek sporu. Ostatecznie w 843 r. przywrócono w państwie ikonolatrię (kult obrazów). Po dzisiejsze czasy w kościele bizantyjskim i kościołach wywodzących się od niego stanowi on obowiązkową formę kultu.

Dyskusja na temat ikonoklazmu w obecności cesarza. Ilustracja z madryckiego rękopisu (XII w.) kroniki Jana Skylitzesa. Obecnie rękopis znajduje się w Hiszpańskiej Bibliotece Narodowej w Madrycie.

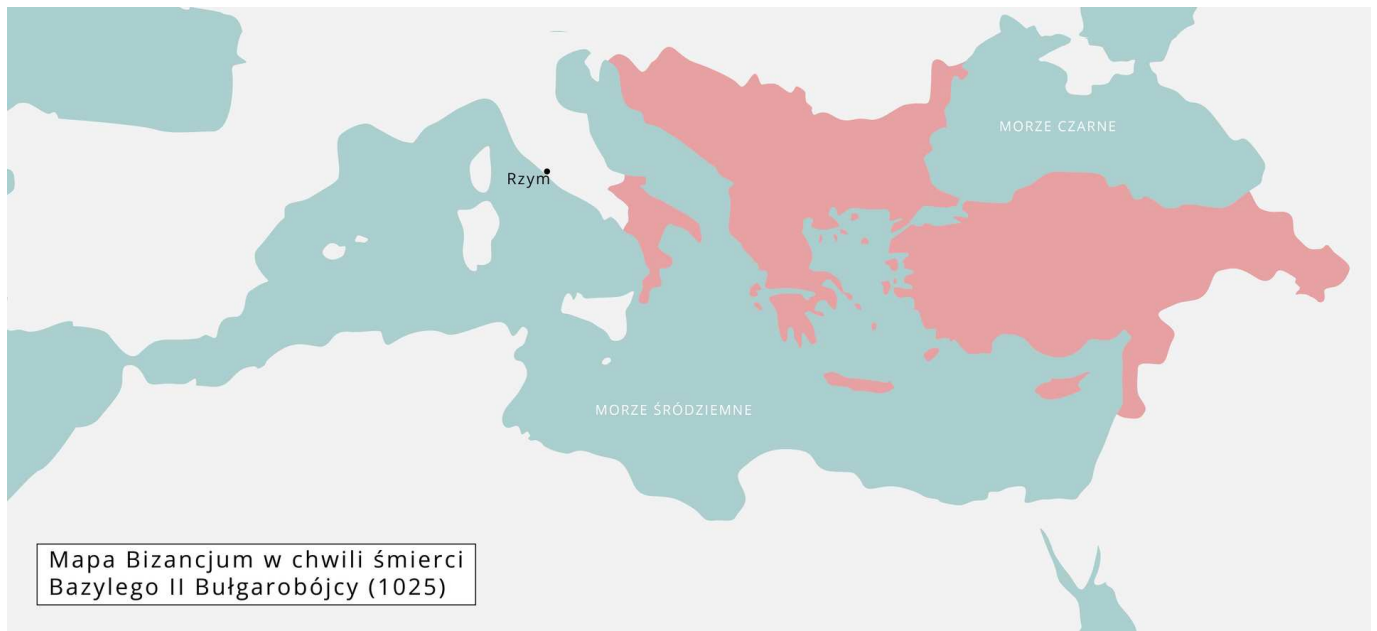
W jaki sposób na ilustracji został wyróżniony cesarz?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Odbudowa mocarstwowej pozycji

Od połowy IX w. Bizancjum rozpoczęło ofensywę na frontach wschodnim i bałkańskim. Walki były długotrwałe i ciężkie. Do większych sukcesów doszło dopiero w drugiej połowie X w. W walkach z Arabami udało się zająć bogatą Antiochię (969 r.) oraz tereny przygraniczne.

Walki z Bułgarami przebiegały bardziej dramatycznie. Na początku X w., po wielkiej klęsce zadanej Bizantyjczykom w bitwie pod Anchialos (917 r.), Bułgarzy kilkakrotnie docierali pod sam Konstantynopol. Bizantyjczycy poradzi sobie z tym groźnym przeciwnikiem dopiero za panowania Bazylego II (976–1025). Jego bezwzględna polityka wobec Bułgarów – w trakcie jednej z wojen kazał oślepić 14 tys. jeńców – przyniosła mu wiele mówiący przydomek Bułgarobójcy. Długoletnie walki, jakie ten władca prowadził z potężnym sąsiadem, zakończyły się ostatecznie likwidacją państwa bułgarskiego i przyłączeniem jego ziem do cesarstwa w 1018 r. W chwili śmierci Bazylego II (1025 r.) mapa Bizancjum przypominała tę z najświetniejszych lat VI wieku. Był to jednak koniec zdobyczy – cesarstwo osiągnęło swoje apogeum w wiekach średnich.

Mapa Bizancjum na początku XI wieku. Porównaj zmiany terytorium cesarstwa od V do XI wieku.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Bigdaddy1204, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Gospodarka Bizancjum

Przełom X i XI w. to również czas największego rozkwitu gospodarki bizantyjskiej. Wprowadzone we wcześniejszych wiekach zmiany administracyjne – podział na temy – doprowadziły do zmiany struktury cesarskiej armii. Od VII w. było to wojsko bazujące na pospolitym ruszeniu, a żołnierze w zamian za otrzymaną ziemię i zwolnienie z niektórych podatków byli zobowiązani do służby wojskowej. Prowadziło to do zmiany stosunków agrarnych, bowiem obok ziemi będącej własnością cesarza oraz wielkich właścicieli ziemskich istniały również małe majątki należące do osadników wojskowych. Polityka kolonizacyjna połączona ze wspieraniem osadnictwa ludów barbarzyńskich (mogli oni zamieszkać na terenie Bizancjum, wspierając cesarstwo np. w obronie jego granic przed innymi plemionami) sprzyjała powiększaniu się obszaru uprawianych gruntów. Na ziemiach należących do cesarstwa rosła pszenica i żyto (Tracja, Macedonia oraz południowe Włochy były „spichlerzem” Europy), kwitło ogrodnictwo i sadownictwo – Bizancjum znane było choćby z cytrusów, migdałów, fig, trzciny cukrowej i bawełny.

Obok wsi dynamicznie rozwijały się miasta, przede wszystkim te, które uczestniczyły w wymianie handlowej. Działały w nich zarówno drobne zakłady rzemieślnicze, których członkowie działali w korporacjach zawodowych, jak i manufaktury państwowe. Władze kontrolowały działalność korporacji i **gildii**, ustalając reguły ich działalności, a także wysokość stóp procentowych. Położenie geograficzne sprzyjało handlowi dalekosiężnemu. Bizancjum, słynące z produkcji towarów luksusowych, kontrolowało handel śródziemnomorski. Z terenów cesarstwa eksportowano tkaniny, np. jedwab, czy przyprawy. Cały system handlowy – wewnętrzny i zewnętrzny – był uregulowany prawnie, na produkty nakładano cła, co pozwalało zwiększać dochody państwa oraz rozwijać **gospodarkę towarowo-pieniężną**. Państwo miało monopol na bicie monety, powszechnie używany

był bizantyjski złoty [solid](#), ale stosowano również rozliczenia bezgotówkowe: listy kredytowe i [weksle](#).

Słownik

Awarowie

plemiona, które we wczesnym średniowieczu przywędrowały do Europy z okolic Morza Kaspijskiego, utworzyły państwo na terenach Panonii (dzisiejsze ziemie m.in. Węgier, Austrii i Chorwacji) i podporządkowały sobie tamtejsze plemiona słowiańskie; we wczesnym średniowieczu zagrażali nie tylko Bizancjum, ale także zachodniej Europie; na początku VIII w. zostali pokonani przez Karola Wielkiego

gildie

(niem. *Gilde* – związek) w okresie średniowiecza związki kupieckie o charakterze obronnym, towarzyskim i religijnym, odpowiedniki cechów wśród kupców

gospodarka towarowo-pieniężna

typ gospodarki, w której głównym środkiem zapłaty za towary jest pieniądz, celem jest wymiana

ikonoklazm

(gr. *eikōn* – obraz; *klásis* – złamanie) – ruch religijny szerzący się w łonie chrześcijaństwa w VIII–IX wieku w Bizancjum, ale też państwie Franków, sprzeciwiający się kultowi obrazów i wizerunków

Longobardowie

(łac. *Langobardi*) lud germański, który 568 r. najechał Italię i założył tam własne państwo, Longobardię (Lombardię); nie zdołał jednak podbić całej Italii, w której swoje wpływy utrzymali Bizantyjczycy

monofizytyzm

doktryna teologiczna, według której Chrystus ma jedną złączoną naturę bosko-ludzką i nie istnieje w dwóch naturach, tj. boskiej i ludzkiej

ogień grecki

mieszanina nafty, siarki i smoły, która była wystrzeliwana z dużej odległości przez specjalne urządzenia, tzw. syfony, w kierunku okrętów nieprzyjaciela celem spowodowania pożaru

Ostrogoci

lud germański; w 488 r. pod wodzą Teodoryka Wielkiego wkroczyli do Italii i założyli tam państwo, które zostało zniszczone przez Bizancjum Justyniana Wielkiego w trakcie długoletnich wojen (535–552)

Protobułgarzy

określenie plemion pochodzenia tureckiego, które w II w. n.e. zajęły ziemie między morzami Kaspijskim i Czarnym, a od 499 r. atakowały Bizancjum; pod koniec VI w. zjednoczone plemiona utworzyły związek pod nazwą Wielka Bułgaria

Sasanidzi

dynastia perska panująca od III do połowy VII w., obalona przez Arabów

solid

(łac. *solidus* – mocny, trwały) złota moneta rzymska, wprowadzona w zachodniej części cesarstwa rzymskiego w latach 309–311 przez Kontantyna I

temy

w Bizancjum nazwa jednostek wojskowych oraz okręgów wojskowo-administracyjnych

Wandalowie

(łac. *Vandali*) lud germański, który w V w. wtargnął do Hiszpanii i osiedlił się w jej południowej części; w 429 r. pod wodzą Genzeryka podbili północną Afrykę i założyli państwo, które upadło w wyniku inwazji bizantyjskiej w 534 r.

weksel

(z niem. *Wechsel* – zmiana) papier wartościowy z podpisem, na mocy którego może w innym miejscu zostać wypłacona gotówka, dzisiejszy czek

wielka wędrówka ludów

okres migracji plemion germańskich i Hunów w IV–V w., który pośród innych przyczyn doprowadził do upadku Cesarstwa Zachodniorzymskiego

Słowa kluczowe

Bizancjum, Justynian Wielki, Bazyli II, ikonoklazm, Belizariusz, Cyryl, Włodzimierz Wielki, islam w średniowieczu

Bibliografia

R. Browning, *Justynian i Teodora*, tłum. M. Boduszyńska-Borowikowa, Warszawa 1977.

Z.A. Brzozowska, M.J. Leszka, *Sąsiedztwo ze Słowianami*, w: *Dzieje Bizancjum. Zaginione cesarstwo*, „Pomocnik Historyczny Polityki”, red. L. Będkowski, A. Kompa, 1/2019, s. 106–109.

A. Kompa, M.J. Leszka, *Pierwsza chrześcijańska monarchia Europy*, w: *Dzieje Bizancjum. Zaginione cesarstwo*, „Pomocnik Historyczny Polityki”, red. L. Będkowski A. Kompa, 1/2019, s. 12–17.

R. Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2009.

G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, tłum. pod kier. H. Evert-Kappesowej, Warszawa 1967.

Świat Bizancjum, t. 1, red. C. Morrisson, tłum. A. Graboń, Kraków 2011.

Świat Bizancjum, t. 2, red. J.C. Cheynet, tłum. A. Graboń, Kraków 2011.

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z audiobookiem i wykonaj kolejne polecenia.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PLoyg1S4A>

Bizancjum odegrało wielką rolę w kształtowaniu się kultury i życia religijnego sąsiadujących z nim ludów słowiańskich. Do pierwszych kontaktów Bizantyjczyków ze Słowianami doszło w początkach VI w. nad Dunajem. Historycy bizantyjscy tego okresu opisywali Słowian jako ludzi skorych do kłótni, dumnych, żyjących w surowych i prymitywnych warunkach. Prokopiusz z Cezarei pisał, że podobnie jak Hunowie „życie wiodą twarde i brudem są okryci stale”. Dodawał, że u Słowian panuje ludowładztwo, ponieważ wszystkie najważniejsze decyzje zapadały u nich na ogólnym zgromadzeniu. Inny autor stwierdzał: „Skóra ich nie jest zbyt biała, a włosy nie są ani płowe, ani czarne, lecz wszyscy są rudawi”. Wszyscy zgodnie podkreślali ich zdolności bitewne. Słowianie mieli być nie tylko dobrze zbudowani i wysocy, ale także mieli stosować fortele i z łatwością przeprowadzać się przez rzeki. Do walki stawali pieszo z małymi tarczami, uzbrojeni w oszczepy i bez pancerza.

W początkowych latach kontakty bizantyjsko-słowiańskie miały charakter wojenny, dopiero w IX w. nabrały religijnego kształtu. Inicjatorem zmian był książę Rościszaw, władca państwa wielkomorawskiego, który dążył do uzyskania niezależności kościelnej od wpływów frankijskich. W 862 r. posłał on do cesarza Michała III list o następującej treści. „Oto z Bożej łaski - jak czytamy w *Żywocie św. Cyryla* - jesteśmy zdrowi, ale przybyli do nas liczni nauczyciele z Włoch, Grecji i Niemiec, ucząc nas rozmaicie. A my Słowianie, ludzie prości, nie mamy nikogo, kto by nas nakierował ku prawdzie i ukryte znaczenia wyłożył. Przeto, dobry panie, pošlij nam takiego męża, który by nam wszelką prawdę wyłożył”. Cesarz wysłał na dwór wielkomorawski dwóch misjonarzy: Konstantego (znanego bardziej z imienia zakonnego - Cyryla) oraz Metodego. Mimo że byli to Grecy, dobrze znali język słowiański. Cyryl był człowiekiem wykształconym i posiadał zdolności lingwistyczne. Ułożył dla Słowian alfabet - głagolicę, a także stworzył nowy, literacki język staro-cerkiewno-słowiański. Zaczął także tłumaczyć na słowiański fragmenty Biblii i teksty liturgiczne, niezbędne w misji chrystianizacyjnej. Bracia skupili wokół siebie uczniów, lecz nieustannie byli atakowani przez duchownych łacińskich. Po rychłej śmierci Konstantego dzieło chrystianizacji kontynuował Metody, aż do śmierci w 885 r. Data ta jest uważana za kres obrządku słowiańskiego w państwie wielkomorawskim, choć spuścizna bizantyjskich duchownych nie poszła w niepamięć: głagolica wciąż stanowi

ważne dziedzictwo potomków tych Słowian, którzy znaleźli się pod wpływem Kościoła bizantyjskiego.

W tym samym czasie, kiedy w państwie wielkomorawskim swoją misję prowadzili Konstanty i Metody, chrzest z rąk bizantyjskich przyjął Borys, książę Bułgarów. Odbył się on najprawdopodobniej w 866 r. Unormalizował napięte między oboma państwami stosunki, ale za cenę uznania niezależności kościelnej Bułgarii. Pozostała ona niezależna aż do jej podboju w 1018 r., dokonany przez cesarza Bazylego II Bułgarobójcę.

Chrzest z rąk bizantyjskich przyjęła także Ruś. Nastąpiło to w 988 r. Wcześniej cesarstwo było zainteresowane podporządkowaniem Rusi swojej administracji kościelnej, lecz zadowalało się realizacją dwóch podstawowych celów: po pierwsze nie dopuścić do tego, aby Rusini zaatakowali terytorium Bizancjum, po drugie wykorzystać ich siłę militarną. Cesarstwu udało się przekonać dwóch kniaziów do współpracy: Świętosław, panujący w drugiej połowie X w., wspomagał Bizancjum w wojnie z Bułgarami, z kolei jego następcą Włodzimierz Wielki pomógł Bazylemu II Bułgarobójcy stłumić bunty, które wybuchły w Azji Mniejszej i na Krymie. Zasługi ruskiego władcy zostały nagrodzone ręką księżnej Anny Porfirogenetki, siostry cesarza Bazylego II i jego następcy cesarza Konstantyna VIII. W 988 lub w 989 r. bizantyjska księżniczka poślubiła Włodzimierza Wielkiego. To właśnie on przyjął chrzest i doprowadził do chrystianizacji swojego państwa. W *Powieści minionych lat* z XI w., podstawowym źródle dotyczącym najdawniejszych dziejów Rusi Kijowskiej, przywoływana jest opowieść o okolicznościach tego wydarzenia. Otóż Włodzimierz miał okazję wysłuchać namowy najpierw muzułmanów, później - jak podaje tekst - „Niemców z Rzymu”, następnie Żydów, a na końcu zaś „Greków”. Wysłannik z Bizancjum zainteresował Włodzimierza na tyle, że ten spytał: „A dlaczego zstąpił Bóg na ziemię i mękę taką przyjął?”. Usłyszał w odpowiedzi: „Jeśli chcesz mnie posłuchać, powiem ci od początku, dlaczego zstąpił Bóg na ziemię”. Włodzimierz odpowiedział: „Posłucham rad”. I tak Ruś stała się częścią świata bizantyjskiego.

Polecenie 2

Scharakteryzuj wpływ Bizancjum na rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa w Europie.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Opisz przyczyny, dla których władcy państw słowiańskich zdecydowali się na przyjęcie chrześcijaństwa z rąk bizantyjskich.

Twoja odpowiedź

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Rozstrzygnij, które z poniższych zdań są fałszywe, a które prawdziwe.

Ćwiczenie 2

Uporządkuj wydarzenia w kolejności chronologicznej.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj postać do fragmentu biogramu.

Wszystkie biogramy pochodzą z Internetowej Encyklopedii PWN.

Ćwiczenie 4

Przyporządkuj podpis do mapy.

Ćwiczenie 5

Poniżej ilustracja z tzw. *Psalterza Chłudowa* z IX w., z czasów ikonoklazmu. Rozstrzygnij, którą stronę w sporze wspierał autor malowidła. Uzasadnij odpowiedź, podając dwa argumenty.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ćwiczenie 6

Poniżej zamieszczono fragmenty dwóch dzieł tego samego historyka Prokopiusza z Cezarei, który żył za czasów Justyniana Wielkiego. Porównaj oba przekazy. Sformułuj hipotezę, skąd mogą wynikać różnice, a następnie wysuń wnioski na temat postawy badawczej, jaką powinien przyjąć historyk, czytając dzieła Prokopiusza poświęcone Justynianowi.

” Prokopiusz z Cezarei

Historia sekretna

Że nie był on człowiekiem, lecz, o czym już mówiłem, demonem w ludzkim ciele, o tym niech świadczy rozmiar zła, jakie wyrządził ludzkości. Albowiem w ogromie czynów objawia się moc tego, który ich dokonał. Otóż nie sądzę, by jakikolwiek człowiek, a nawet sam Bóg, mógł podać dokładną liczbę ludzi, których Justynian zgubił; prędzej by chyba można zliczyć wszystkie ziarnka piasku niż ofiary tego cesarza.

Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *Historia sekretna*, tłum. A. Konarek, ks. XVIII.

” W naszych czasach narodził się cesarz Justynian. Obejmując rządy nad państwem stale niepokojonym przez wstrząsy, nie tylko uczynił je rozleglejszym, ale i znacznie wspanialszym dzięki przepędzeniu zeń barbarzyńców, którzy od dawna silnie na nie napierali [...]. Powiadają mianowicie, że Temistokles [...], chwając się, rzekł niegdyś, że małe dotychczas państwo dzięki własnym zdolnościom uczynił wielkim. Ale nasz władca okazał się zdolny nawet do stworzenia nawet całkowicie nowych państw, o czym świadczy sposób, w jaki powiększył dawną dziedzinę Rzymian o wiele krajów, które jeszcze w jego czasach przynależały do innych.

Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, ks. I, rozdz. 6, tłum. P. Grotowski.

Ćwiczenie 7

Na podstawie fragmentów *Odysei* Homera i opracowania historycznego (teksty B i C) podaj argument wspierający tezę, że Prokopiusz z Cezarei – mimo pochwalnego tonu tekstu (A) – między wierszami krytykuje Justyniana.

Tekst A

” Prokopiusz z Cezarei

O budowlach

Jednak w przypadku naszego cesarza Justyniana (którego słusznie należałoby nazywać urodzonym władcą, gdyż jest on dla nas – używając słów Homera – „tak łaskawy jak ojciec”), jeśli prześledzimy jego panowanie z całą uwagą, rządy Cyrusa [twórcy imperium perskiego] uznamy za dziecinadę.

Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, tłum. P.Ł. Grotowski, ks. I, rozdz. 15.

Tekst B

” Dwojakie zło spadło na mój dom: straciłem szlachetnego ojca [Odyseusza], który wam tutaj królował z ojcowską dobrocią [= łaskawością], po wtóre – co jeszcze gorsze – cały mój dom wkrótce przepadnie i szczerze cały mój dobytek.

Źródło: Homer, *Odyseja*, ks. II, w. 45–49, tłum. J. Parandowski.

Tekst C

” Wtrącenie to [”tak łaskawy jak ojciec”] jest typowym przykładem techniki stosowanej przez [...] pisarzy, którzy zakładając znajomość wśród czytelników popularnych poetów antycznych, przywoływali jedynie fragment ich wypowiedzi, a resztę pozostawiali w domyśle. [...] Przypomnienie sobie [całej wypowiedzi Homera] pozwala na odczytanie aluzji do złych rządów Justyniana.

Źródło: P.Ł. Grotowski, przypis 10 do: Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, przełożył, wstępem, objaśnieniami i komentarzem opatrył P.Ł. Grotowski, Warszawa 2006, s. 82.

Dla nauczyciela

Autor: Stanisław Mrozowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Bizancjum w V–XI w.: od potęgi przez kryzys po odbudowę znaczenia

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

V. Bizancjum i świat islamu. Uczeń:

1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i charakteryzuje jego osiągnięcia w zakresie kultury;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- opisuje sytuację polityczną Bizancjum między V a XI w. i toczone przez Bizancjum wojny;
- wyjaśnia przyczyny sporu ikonoklastycznego;
- tłumaczy znaczenie terminów „ikonoklazm”, „ikonolatria”;
- opisuje wpływ Bizancjum na rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa w Europie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Bizancjum w V–XI w.: od potęgi przez kryzys po odbudowę znaczenia”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 i 2 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w sekcji „Przeczytaj”.
2. Chętni/wybrani uczniowie przygotowują prezentację na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel odczytuje wyświetlony na tablicy temat lekcji oraz cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, ustala kryteria sukcesu.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji, m.in. kto zapoznał się z udostępnionym e-materiałem i wykonał zadane ćwiczenia. Prowadzący zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej?

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina o prezentacjach przygotowanych przez uczniów przed lekcją. Poleca wybranej osobie (lub ochotnikowi) zaprezentowanie swojej pracy przed resztą klasy. Po prezentacji uczniowie krótko o niej dyskutują, dodają informacje, które ich

zdaniem warto uwzględnić. Prowadzący może korygować odpowiedzi i je uzupełniać, udziela też uczniom informacji zwrotnej.

2. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenia 3, 4 i 5 z sekcji „Sprawdź się”. Wspólnie weryfikują odpowiedzi, prowadzący wyjaśnia ewentualne wątpliwości.
3. Praca z multimedium („Audiobook”). Nauczyciel przed odtworzeniem nagrania prosi uczniów, aby w trakcie słuchania audiobooka wynotowywali najważniejsze ich zdaniem informacje. Po odtworzeniu nagrania odczytuje polecenie 2: „Scharakteryzuj wpływ Bizancjum na rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa w Europie”; uczniowie wykonują je w parach, a następnie przedstawiają swoje odpowiedzi na forum klasy.
4. Nawiązując do polecenia 3, nauczyciel zadaje uczniom pytanie: Dlaczego władcy państw słowiańskich zdecydowali się na przyjęcie chrześcijaństwa z rąk bizantyjskich? Uczniowie zgłaszają swoje propozycje wraz z argumentami, dyskutują, a następnie zapisują wnioski.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie podsumowują swoją wiedzę z wykorzystaniem mapy myśli. Nauczyciel dzieli uczniów na grupy do czterech uczniów. Każda grupa na środku kartki A4 wpisuje główne hasło „Bizancjum w V–XI w.” i rysuje gałęzie mapy. Powinny rozchodzić się promieniście i rozdzielać na kolejne gałęzie. Słowa, które zostaną umieszczone nad gałęziami, powinny być słowami kluczami, które wyrażają istotę myśli lub zagadnienia. Ważne, aby cała mapa zmieściła się na jednej stronie. Po wykonaniu pracy, w zależności od liczebności klasy i czasu, nauczyciel prosi o omówienie mapy myśli przedstawicieli wybranych lub wszystkich grup.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów. Może ocenić pracę uczniowskich grup.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia interaktywne nr 7 i 8. Przygotuj uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

R. Browning, *Justynian i Teodora*, tłum. M. Boduszyńska-Borowikowa, Warszawa 1977.

Z.A. Brzozowska, M.J. Leszka, *Sąsiedztwo ze Słowianami*, w: *Dzieje Bizancjum. Zaginione cesarstwo*, „Pomocnik Historyczny Polityki”, red. L. Będkowski, A. Kompa, 1/2019, s. 106–109.

A. Kompa, M.J. Leszka, *Pierwsza chrześcijańska monarchia Europy*, w: *Dzieje Bizancjum. Zaginione cesarstwo*, „Pomocnik Historyczny Polityki”, red. L. Będkowski A. Kompa, 1/2019, s. 12–17.

R. Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2009.

G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, tłum. pod kier. H. Evert-Kappesowej, Warszawa 1967.

Świat Bizancjum, t. 1, red. C. Morrisson, tłum. A. Graboń, Kraków 2011.

Świat Bizancjum, t. 2, red. J.C. Cheynet, tłum. A. Graboń, Kraków 2011.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą wykorzystać audiobook podczas lekcji poświęconych państwu słowiańskim i chrystianizacji Europy.